

A JÓLÉTI ÁLLAM KÖZGAZDASÁGTANA

Készült a TÁMOP-4.1.2-08/2/A/KMR-2009-0041 pályázati projekt keretében
Tartalomfejlesztés az ELTE TáTK Közgazdaságtudományi Tanszékén
az ELTE Közgazdaságtudományi Tanszék
az MTA Közgazdaságtudományi Intézet
és a Balassi Kiadó
közreműködésével

Készítette: Gál Róbert, Medgyesi Márton

Szakmai felelős: Gál Róbert

2011. január

12. hét

Nemzedékek közötti igazságosság

Készítette: Gál Róbert, Medgyesi Márton

Szakmai felelős: Gál Róbert

Az igazságosság fogalma

Igazságosság:

- Milyen erkölcsi kötelezettségeink vannak másokkal szemben?
- Másoknak milyen jogaik vannak velünk szemben?

Két fogalom:

- Korrektív igazságosság: a tranzakciókon belüli igazságossággal foglalkozik, különösen a másoknak okozott károknak a jóvátételével kapcsolatban.
- A disztributív igazságosság: társadalmi együttműködés hasznainak és költségeinek a megosztásával kapcsolatos.

Igazságosságelméletek

1. Reciprocitás

- Kapott szívességet, ajándékot hasonló értékben viszonzni kell. Az okozott kárt kötelesek vagyunk megfelelőképpen megtéríteni.
- Szerződések, ígérek betartása
- Kölcsönös segítségnyújtás értelmében használja a reciprocitás fogalmát. Tehát ha van egy olyan társadalmi intézmény (formális vagy informális), amely mindenki számára előnyös együttműködésen alapul, akkor a reciprocitás alapján nem

vonhatjuk ki magunkat a ránk eső terhek vállalása alól.

2. A libertarizmus

Az az elosztás igazságos, amely úgy jött létre, hogy az egyének jogai nem sérültek.

A tulajdonjog:

- A jószág használatának, átruházásának joga.
- Ezeknek a jogoknak a gyakorlásáért a tulajdonosnak nem kell fizetni.
- Ha jogainak gyakorlásában valaki korlátozza, akkor az kártérítéssel tartozik (Vallentyne 2003).
- Ez a tulajdonjog az egyén saját személyével, testével való rendelkezésére is kiterjed.
- Az egyének jogukat addig gyakorolhatják, amíg mások hasonló jogainak gyakorlását ez nem akadályozza.
- Az egyéneket megilleti a tulajdon szerzésének joga is, vagyis mások tulajdonába nem tartozó jószágokat kisajátíthatnak.
- A szerződéskötés szabadságát: eszerint az egyén hozzájárulása szükséges és elégséges egy átruházható jószág tulajdonjogáról való lemondáshoz.

3. Az utilitarizmus

- szerint a helyes döntés az, amelyik a legnagyobb társadalmi jólétet eredményezi.
- Konzekvencionalista elmélet: a társadalmi jólét értékelésekor nem számít, hogy egy állapot, a jólét egy adott elosztása hogyan jött létre, hanem csak a végeredmény,
- Semlegesség (impartiality): minden egyén jóléte azonos súllyal esik latba.
- Személyközi hasznosság-összehasonlítás lehetőségét feltételezi.
- A maximalizálandó jólét vagy hasznosság: lehet örömként, élvezetként, preferenciák kielégítéseként, érdekként.
- Két irányzat:
 - Az egyéni hasznosságok összegét kell maximalizálni a társadalomnak.
 - A másik a jólét átlagos értékének maximalizálását írta elő.
- Igazságos egy olyan intézkedés, amely jelentősen növeli az egyenlőtlenséget, ha emellett a társadalmi összhaszon (vagy az átlag) is nő. Ugyanakkor, ha a

jövedelem csökkenő határhasznát feltételezzük, a gazdagoktól a szegények felé való újraelosztása is igazságos!

4. Az egalitarianizmus

- Egy cselekvés, intézmény, társadalmi struktúra akkor igazságos, ha minden releváns egyén számára egyenlő (vagy egyenlőségen alapuló) részesedést biztosít a releváns javakból.
- Melyek a releváns javak? A jólét, valamilyen jóléti szint elérésére való esély, az erőforrások, valamilyen erőforrás-készlet elérésére való esély, elsődleges javak, képességek (Vallentyne 2003).
- Mi az egyenlő részesedés?
- Hagyományos egalitarizmus: a releváns javak egyenlő elosztását írja elő.
- A maximin egalitarizmus: az a cselekvés, intézmény igazságosabb, amely a releváns javak magasabb szintjét biztosítja a legszegényebbek csoportjának.
- Milyen csoport tagjai között kell az egyenlőséget biztosítani?

5. Rawls „méltányosságként felfogott igazságosság” elmélete

Első elv „egyenlő szabadságok elve” szerint

„Minden személynek egyenlő joggal kell rendelkeznie az egyenlő alapvető szabadságoknak a ahhoz a legkiterjedtebb teljes rendszeréhez, amely összeegyeztethető a szabadság egy mindenki számára hasonló rendszerével” (Rawls 1997, 361).

A második elv:

„A társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségeket úgy kell alakítanunk, hogy

- a) a legkevésbé előnyös helyzetűek számára a legelőnyösebbek legyenek (társadalmi különbségek elve) az igazságos megtakarítás elvével összhangban,
 - b) a tisztségek és pozíciók, amelyekhez kapcsolódnak, álljanak nyitva mindenki előtt a méltányos esélyegyenlőség feltételei mellett (méltányos esélyegyenlőség elve)” (Rawls 1997, 361).
- Az első elsőbbségi szabály: az első igazságossági elv prioritást élvez a másodikkal szemben, vagyis a szabadság csak szabadság érdekében korlátozható.
 - A második elsőbbségi szabály: az igazságosság második elve elsődleges a

hatékonyág elvével szemben és a méltányos esélyegyenlőség elve prioritást élvez a társadalmi különbségek elvével szemben.

Nemzedékek közötti igazságosság

Speciális problémák

- A nemzedékek közötti viszony aszimmetrikus.
- A jelenlegi nemzedékek döntései a jövőbeni emberek létét is érinti, vagyis befolyásolja azt is, hogy kik és milyen létszámban fognak élni a jövőben.
- A jövővel kapcsolatos tudásunk korlátozott, és annál inkább az, minél távolabb haladunk előre a jövőbe.

Rawls: a nemzedékek közötti igazságosság kérdése „egy erkölcsi elmélet számára komoly, néha egyenesen teljesíthetetlen próbatételt jelent” (Rawls 1997, 342).

Beszélhetünk-e a jövőbeni emberekkel szembeni kötelezettségekről?

Non-identity probléma

Lehetséges, hogy

- döntésünk sem a jövőbeli emberek számát, sem identitását nem érinti, tehát pont ugyanazok a személyek élnek, akárhog is döntünk;
- a jövőbeni emberek száma ugyanakkora marad, bárhog is döntünk, a jövőbeli emberek identitása viszont függ döntésünktől,
- a jövőbeli emberek létszámát is, identitását is befolyásolja döntésünk.

Példa (Parfit): 2 gazdaságfejlesztési politika: az egyik a természeti erőforrásokat felélő (de kezdetben magasabb növekedési ütem), a másik fenntartható.

- Az első politika mellett az embereknek kezdetben magasabb a jövedelme: érinti

gyermekvállalási döntéseiket: nem ugyanazok az emberek jönnek világra, mint a másik program választása esetén.

- Feltételezhetjük, hogy mondjuk kétszáz év múlva már nem él senki, aki akkor is élne, ha a másik gazdaságpolitika mellett döntöttek volna.
- Nem lesz olyan konkrét személy, aki rosszul jár a természeti erőforrások felélését jelentő politika választásával.

Jövő nemzedékekkel kapcsolatos kötelezettségek az egyes igazságosságelméletekben

Reciprocitás

- „Indirekt” reciprocitás : a jelenlegi generáció azért tartozik a jövő generációk felé, mert ő is kapott valamit az előző generációtól.
- Mennyit? Minimum annyi „tőkét” kell továbbadni, amennyit az adott nemzedék kapott

Problémák:

- A jelenlegi generáció azonban nem volt abban a helyzetben, hogy visszautasíthassa, amit kapott az előzőtől.
- A múltbeli nemzedékek nem törődtek a jövő nemzedékek érdekeivel, és csak azért nem rontottak többet a világ állapotán, mert technológiailag nem voltak annyira fejlettek, hogy ezt megtehessék.
- A korábbi nemzedékek irányába keletkezik kötelezettség. A korábbi nemzedékek halálával azonban ez a kötelezettség is „sírba száll”, hacsak nem fogadjuk el a halottakkal szemben fennálló kötelezettségek lehetőségét.
- Miért nem lehet a szegény kortársak felé leróni a kötelezettségeket?
- Az első generáció nem kapott senkitől semmit, tehát a reciprocitás elve alapján

nem is kellett volna továbbadnia semmit. Ráadásul bizonyos értelemben minden generáció lehet első, mert vannak dolgok, amelyeket nem kaptak az előzőtől, hanem ők találtak fel, vagy fedeztek fel.

Generációk együttműködése kölcsönösen hasznos

- A generációk együttműködése minden nemzedék számára hasznos dolog, ezért az igazságosság megköveteli, hogy az éppen élő nemzedék is vegye ki a részét ebből az együttműködésből.

Probléma:

Hogyan kooperálhatnak olyan nemzedékek, amelyek nem fednek át?

Libertarizmus:

Miért áll fenn kötelezettség?

- Negatív szabadság: nem korlátozhatják a jövő nemzedékeket tulajdonjogaik gyakorlásában.
- Pl. környezetszennyezés, amely konkrét egészségi problémát okoz a jövő generáció tagjainak.
- Korlátozottan ad lehetőséget a jövő nemzedékekkel kapcsolatos kötelezettségek megalapozására.

Mekkora a kötelezettség?

- A kisajátítás jogának Locke-féle korlátozásai:
- az emberek nem sajátíthatnak ki többet, mint amennyit használni tudnak,
- másrészt azt, hogy a kisajátítás akkor jogos, ha ezzel nem csökken a mások rendelkezésére álló mennyiség.

Utilitarizmus:

Miért kell megtakarítani?

- A tőke produktív: ezért ha korábbi nemzedékek nem fogyasztják el a rendelkezésükre álló jövedelmet, hanem beruháznak, a jövő generációk többet fogyaszthatnak, mint a jelenbeliek, és ez összességében növeli a társadalmi hasznosságot.
- Mennyit kell megtakarítani?

Társadalmi jóléti függvény: $SW = \sum_{t=1}^{\infty} \sum_{i=1}^n U(C_{ti})$

- Ramsey: az egyének hasznosságát egy lehetséges maximális hasznossági szinthez képesti eltérésként definiálta. Az optimum: amikor a korai nemzedékek hasznosságvesztése éppen egyenlő a maximális hasznossági szintet korábban elérő nemzedékek hasznosságnyereségével (Keynes–Ramsey szabály).
- Koopmans: jövőbeni hasznok diszkontálása: amennyiben a diszkonttényező kisebb mint a népesség növekedésének üteme, akkor nincs optimum, a jólét minden határon túl nő. Tehát vagy diszkontálok (elvetem a semlegességet), vagy nem tudom megmondani, hogy mekkora az optimális megtakarítási ráta mértéke
- Eredmény: túl magas megtakarítási hányad, jelentős nemzedékek közötti egyenlőtlenségek: az alacsonyabb életszínvonalú korábbi generációk jólétét feláldozzák a későbbi gazdagabb nemzedékek jólétének emelése érdekében.

Egalitarizmus

- Szigorú egalitarizmus: a különböző generációk tagjainak életszínvonala legyen ugyanakkora. Annyit kell megtakarítani, hogy a következő generáció is ugyanazt az életszínvonalat élvezhesse. Ha van technológiai fejlődés, akkor a mostani nemzedék akár fel is élhet a tőkéből, ez azonban a gazdasági fejlődést hátráltatja.
- Rawls: kell felhalmozás! Elméletében a felhalmozás ahhoz szükséges, hogy az igazságos társadalom intézményei kiépüljenek és fenntarthatók legyenek. Rawls szavaival: „A megtakarítás annak feltételeként kívánatos, hogy teljes mértékben megvalósuljon az igazságos intézmények sora és a szabadság méltányos értéke.” (Rawls 1997, 348.)

Rawls: a fejlődés kétlépcsős folyamat:

- Első szakasz egy felhalmozási szakasz, amelyben pozitív a megtakarítási ráta, mindaddig, amíg a társadalom eléri azt a fejlődési szintet, ahol az igazságos társadalom intézményei kiépíthetők és fenntarthatók. Az igazságos megtakarítási ráta a felhalmozási szakaszban nem feltétlenül állandó: alacsony fejlettségi szinten alacsonyabb, a fejlődés előrehaladtával magasabb lehet. A jövedelem csökkenő határhaszna következtében a fejlettségi szinttel növekvő megtakarítási ráta a generációk egyenlő teherviselését hivatott biztosítani.

- Második szakasz: Amint a társadalom eléri azt a fejlettségi szintet, ahol az igazságos társadalom intézményei stabilak, az igazságosság által megkívánt megtakarítási ráta nulla lesz.
- Liberális érv: a nemzedékek időbeni egymásutánisága, ez természeti adottság, így nem vethető fel az igazságosság kérdése. A felhalmozási szakasz tehát ahhoz szükséges, hogy a szabadságjogokat garantáló, az igazságos társadalmat fenntartó intézményrendszer kiépülhessen.
- Egalitáriánus érv: a társadalmi különbség (maximin) elvének megsértése védhető, ha olyan intézmények felállításához van rá szükség, amelyek a maximin elv szélesebb körű érvényesülését teszi lehetővé.